

Politička analiza

*Regionalna rekonekcija kao nova
paradigma*

Ovu nezavisnu analizu je pripremila Vanjskopolitička Inicijativa BH (VPI BH) uz finansijsku pomoć Friedrich Ebert Fondacije. Pogledi izneseni u ovoj analizi su stoga pogledi VPI BH i ni u kojem slučaju ne oslikavaju poglede Friedrich Ebert Fondacije.

Kontakt: info@vpi.ba www.vpi.ba

Uz podršku:

BALKANCI TRČE POČASNI KRUG

Uvod

Sarajevski ured *Fondacije Friedrich Ebert* objavio je krajem 2012. godine knjigu o pet mogućih scenarija budućeg razvoja događaja u Bosni i Hercegovini.¹ Među scenarijima koji su obuhvatili sve – od raspada BiH do njene potpune centralizacije – našao se i scenarij *Western Balkan Inter-City – Ponovno regionalno povezivanje*.² On u sebi nosi latentnu ali važnu poruku da je „mali Balkan“, u ovom slučaju bivša Jugoslavija plus Albanija, tokom posljednjih 20 godina svojim velikodržavnim nacionalizmima i krivim ideologijama gotovo izjeo vlastitu supstancu i da takav teško može u Evropu koja se svih tih godina zapravo razvijala i širila na potpuno drugačijim premissama. Uvidjelo se kako će se posvuda jednako snažna želja za članstvom u Evropskoj uniji ostvariti samo ukoliko Balkanci³ prigrle iste one principe međusobnog povezivanja na kojima su Francuzi, Nijemci i ostali sagradili današnju EU. Da li je Balkan uistinu spremjan za ovu nužnu promjenu? U ovom tekstu tvrdimo da polako, ali sigurno, dolazi to vrijeme i, što je još važnije, ljudi koji to vrijeme razumiju. Štaviše, ovaj put je to povezivanje zasnovano na ekonomskim interesima kao ideologiji novog vremena ili, kako je ugledni novinar Tim Judah to jezgrovitno nazvao – na logici *ekonomske jugosfere*.⁴ Premda u javnom diskursu sve što nosi političku i geografsku odrednicu „jugo“ još ima uglavnom negativnu konotaciju, u realnom životu u posljednjih desetak godina dešavaju se promjene koje u sebi imaju sve one najvažnije sastojke za jedan novi balkanski miks.

Otuda ćemo tekst u nastavku strukturirati tako da pokušamo ukazati na to kako je veliki broj regionalnih inicijativa možda u početku i bila isforsirala EU, ali da se s vremenom iz toga kvantiteta izdvojio kvalitet. Koncept evropskoga regionalizma razvijao se upravo dok su se na Balkanu prebrojavala krvna zrnca. No sada se regionalizam seli na Balkan uspijevajući se nametnuti kao nova doktrina. Infrastruktura je bitan preduvjet da bi ta platforma mogla funkcionirati jer je upravo ona taj začepljeni krvožilni sistem balkanskog organizma, pa ćemo joj stoga posvetiti dužnu pažnju.

Nadalje, pokušat ćemo pokazati koji su to najvažniji pokretači nove paradigme i probati dokazati da je želja za širenjem poslova i ostvarivanjem profita preko granica potisnula politiku nacionalizma, ali da

1 *Bosna i Hercegovina 2025: Scenarij budućeg razvoja događaja*, FES, Sarajevo 2012. godine, uredio Paul Pasch.

2 *Bosna i Hercegovina 2025: Scenarij budućeg razvoja događaja*, FES, Sarajevo 2012. godine, uredio Paul Pasch (str. 41-44 i 69-70) – Amer Kapetanović, Muharem Bazdulj i Aleksandar Trifunović.

3 Pod Balkancima u ovom kontekstu podrazumijevamo građane BiH, Srbije, Makedonije, Crne Gore i Albanije.

4 „Yugoslavia is Dead – Long Live The Yugoslavians“, T. Judah, London School of Economics, LSEE-Research on Eastern Europe, London, 2009.

se ona neće lako predati u bespoštednoj borbi ideologije i ekonomске logike.⁵ Koncept proširenja EU-a upravo je na ovom terenu položio sve ispite i isplatio se svaki u njega uloženi eurocent. Uloga EU-a u stvaranju pretpostavki za ovu historijsku promjenu na Balkanu ogromna je, skoro da se kroz nju Evropa iskupila za pasivno promatranje krvoprolića tokom devedesetih godina prošlog stoljeća. Otuda nimalo ne veseli sve izraženiji euroskepticizam u Uniji, a posebno umor od proširenja.

Evropski pragmatizam...

Jačanjem Evropske unije jačao je s vremenom na Starom kontinentu i proces dekonstrukcije sistema u kojem su države stajale u čvrstoj korelaciji sa svojim granicama i nepovredivim teritorijem. Tokom 90-ih godina počinje se događati svojevrsno „odgraničavanje“⁶ u kojem pitanje međudržavnih granica unutar EU-a postaje više administrativno-tehničko nego državno, čime na značaju dobiva koncept regionalizacije, stvaranja makro i mikro regija kao funkcionalnih supstituta. Dok se Balkan etnički i ideološki usitnjavao, EU se okrupnjavalala u svojim makroregionalnim, a ne nužno nacionalnim identitetima.⁷ Upravljanje na više nivoa⁸ postaje sastavni dio procesa donošenja odluka do te mjere da se danas 160 regija i gradova u EU-u umrežilo kako bi oblikovalo i pratilo implementaciju strategije *Europa 2020*.⁹ Evropski koncept regionalizacije oslanja se na tri finansijska stupa: a) Evropski fond za regionalni razvoj, koji je najviše fokusiran na pomoć evropskim regijama s najmanjom stopom razvoja; b) Kohezijski fond, iz kojeg se sufinansiraju regionalni transportni i infrastrukturni projekti; c) IPA fond sa svojom komponentom za prekograničnu suradnju, koji zemljama kandidatima pomaže u finansiranju razvoja transportnih mreža i okoliša, kako unutar njihovih granica, tako i preko granica. U periodu 2007.–2013. samo iz Evropskog fonda za regionalni razvoj (ERDF) izdvojeno je 8,7 milijardi eura za projekte regionalnoga i prekograničnog razvoja unutar EU-a.¹⁰

Ovdje je važno napomenuti da je Evropska unija tek 1975. godine, dakle, punih 30 godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata, uspostavila fond za regionalni razvoj. Ova je ideja nekoliko puta blokirana u samom začetku, a inicijalni britanski prijedlog da budžet fonda bude 2,4 milijarde evropskih obračunskih jedinica na kraju je smanjen na 1,4 milijarde tih jedinica.¹¹ Tri decenije je trajao proces evolucije EU regionalizma. Osnovni pokretač takvoga evropskog racionalizma spram evropskog nacionalizma bili su upravo ekonomski interesi više različitih grupa koji su najviše artikulirani na lokalnim nivoima, gdje je život zapravo i najrealniji.

5 „Business in the Balkans – the case for cross-border cooperation“, Liz Barrett, Centre for European Reform, London, 2002.

6 „Odgraničavanje i erozija države kao problem moderne teorije države“, Peter Bussjaeger, Institut za federalizam u Innsbrucku (Austrija), 2000. Orginalni naslov: „Entgranzung und Staatserosion als Problem der moderner Staatstheorie“.

7 Prema definiciji Evropske komisije makroregija je područje koje uključuje teritorije različitih zemalja ili regija u tim zemljama koje imaju određene zajedničke imenitelje: ekonomski interes, kulturni identitet, jezičku povezanost i naprosto zajedničke izazove. S tim u vezi pod takvom vrstom regionalizacije podrazumijevamo: Jadransko-jonsku makroregiju, Nordijsku regiju, Benelux, Baltičku regiju, Dunavsku makroregiju, Mediteransku uniju itd.

8 Konferencija na temu: *Primjena upravljanja na više nivoa u EU-u Komiteta EU regija*. Vidi izvještaj na: <http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Documents/f27cee35-83ff-4a6d-a3e7-43b29f2d5102.pdf>.

9 EU 2020 Monitoring Platform: <http://cor.europa.eu/en/activities/networks/Pages/europe-2020-monitoring-platform.aspx>.

10 http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/general_framework/g24234_en.htm.

11 *European Unit of Account* – koristila je Evropska komisija u periodu od 1975. do 1979. godine. Riječ je o tzv. korpi evropskih moneta čija je jedna jedinica odgovarala IMF-ovim specijalnim pravima vučenja od 1,20635 USD. Kasnije je uspostavljena jedinstvena obračunska jedinica EZ-a, a potom i jedinstvena valuta.

... i balkanski regionalizam

Može li i Balkan nakon 20 godina priče o dobrosusjedskoj suradnji iskoračiti u višu sferu regionalizma? Trenutno na području jugoistočne Evrope, koje svakako zahvata i Balkan, djeluje značajan broj organizacije i inicijativa. Pobrojimo ukratko samo one najvažnije: SEECP (Proces suradnje u jugoistočnoj Evropi); RCC (Vijeće za regionalnu suradnju); MARRI (Regionalna inicijativa za migracije, azil i raseljene osobe); CEI (Centralnoevropska inicijativa); RACVIAC (Regionalni centar za pomoć u provođenju sporazuma o kontroli naoružanja i verifikaciji – Centar za sigurnosnu suradnju; Unija za Mediteran; JJI (Jadransko-jonska inicijativa); CEFTA (Zona slobodne trgovine u centralnoj Evropi), SECI (Inicijativa za suradnju u jugoistočnoj Evropi); SELEC (Centar za suradnju u oblasti evropskog prava u jugoistočnoj Evropi); RAI (Regionalna inicijativa za borbu protiv korupcije); RP-SSCSSR (Regionalni program za koordinaciju u oblasti socijalnog osiguranja i reformi socijalnog osiguranja u jugoistočnoj Evropi); CPESSEC (Centar javnih službi za zapošljavanje zemalja jugoistočne Evrope); SEEHN (Zdravstvena mreža jugoistočne Evrope). Čak i površno zavirivanje u portfolio svake od navedenih inicijativa / organizacija vodi zaključku kako se radi o temeljnog premrežavanju regije sektorskim suradnjama koje u dobroj mjeri prate pozitivna evropska iskustva. Većinu ovih regionalizama sponzorirala je i sama EU, kako normativno,¹² tako i finansijski, putem raznih programa pomoći. Većina nabrojanih ima i do četiri sektorske komponente: političku, ekonomsku, sigurnosnu i kulturnu. Negdje je dominantnija prva, negdje druga, a često se radi i o kombinaciji s određenim sektorskim specifičnostima: trgovina (CEFTA), sigurnost i migracije (MARRI), kontrola naoružanja (RACVIAC) itd.

Ako ovome dodamo sve češća okupljanja resornih ministara u vezi s raznim oblastima izvan samih formalnih platformi, potom trilateralne sastanke (bilo da je riječ o trilateralu Srbija-BiH-Turska, Hrvatska-BiH-Turska, Hrvatska-EU-BiH i kvadrilateralu Srbija, Makedonija, Albanija i Crna Gora), nije teško primijetiti kako regionalna suradnja na Balkanu polako postaje sastavni dio unutarnjih i vanjskih politika, a ne nužno uvjet, zahtjev ili preporuka EU-a. O tome najbolje govori činjenica da će do kraja 2013. godine Srbija i BiH održati prvu zajedničku sjednicu dviju vlada, a da je u pripremi i prva sjednica vlada Hrvatske i Srbije te druga zajednička sjednica vlada Hrvatske i BiH. S Crnom Gorom i Srbijom Bosna i Hercegovina ima čak potpisani sporazum kojim se omogućava i međusobno pružanje diplomatsko-konzularnih usluga u zemljama u kojima jedna od država nema svoje diplomatsko-konzularno predstavništvo. Bilateralne političke i ekomske konsultacije postale su redovna godišnja praksa, a ove godine one su sa Srbijom održane dva puta. Predsjednička inicijativa Pahor-Josipović o neformalnom regionalnom okupljanju predsjednika država u regiji očekivani je odgovor Slovenije i Hrvatske na novi zamah balkanskog regionalizma.¹³ To je refleks izvjesne superiornosti (*minismo na Balkanu geopolitički i možemo biti vaši advokati u EU-u*), ali i imanentnoga ekonomskog interesa (*jedino je Balkan tržište na kojem smo konkurentni*). Radi se, dakle, o više međusobno povezanih interesa koji ne samo da vežu Hrvatsku i Sloveniju za ostatak balkanskog prostora nego su snažno ljestvilo i među ostalim državama. Ako tako postavimo stvari, onda ne iznenađuje prijedlog uspostavljanja novog okvira regionalne suradnje, koji bi obuhvatio Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru, Kosovo,¹⁴ Makedoniju i Srbiju, što ga je prije nekoliko mjeseci predložio dr. Igor Lukšić, potpredsjednik Vlade i ministar vanjskih poslova i evropskih

12 Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji je EU potpisala sa svim zemljama regije (Glava III, član 14., 15., 16. i 17.), jasno propisuje obavezu razvoja dobrosusjedske i regionalne suradnje.

13 <http://www.index.hr/vijesti/clanak/radni-dorucak-na-pantovcaku-predsjednici-iz-regije-za-istim-stolom/686260.aspx>.

14 Kosovo se ovdje koristi u formi vjerodostojnog prezentiranja same ideje, ali bez prejudiciranja statusa, te u skladu s Rezolucijom 1244 Vijeća sigurnosti UN-a kao i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde (ICJ) o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.

integracija Crne Gore.¹⁵ Premda su pojedini mediji o ovoj inicijativi pisali kao o nekoj vrsti balkanske unije sa zajedničkom parlamentarnom skupštinom i policijom,¹⁶ ona je ipak daleko od toga. Prije bi se moglo kazati kako se radi o pokušaju da se regija bolje poveže u respektabilnu funkcionalnu cjelinu koja će o mnogim stvarima s Evropom razgovarati kao jedinstven geopolitički i ekonomski prostor. I time svakako povećati šansu da neko tamo u globalnim stratosferama čuje taj glas – iza kojeg стоји povezano tržište sa tridesetak miliona potrošača. Istinabog, ne dijeli svi u regiji Lukšićev entuzijazam, o čemu najbolje govori svojevrsni fijasko inicijative na marginama zasjedanja Generalne skupštine UN-a u New Yorku. Bilo je planirano usvajanje zajedničke deklaracije, a završilo je tek neformalnim sastankom ministara vanjskih poslova, i to bez jasnog zaključka. Možda je lansirana prebrzo i nije dobro obrazložena, ali šteta je što na ovu ideju ne gledaju svi kao na veliku šansu koja zaslужuje praktičnu primjenu. Jedni se boje da ona regiju ne gurne u politiku EU susjedstva, drugi u njoj gledaju preambiciozan pokušaj oživljavanja jugosfere, a ima i onih koji bi odmah htjeli izmjeriti njezine učinke.

Biznis logika u službi povezivanja

Kao što smo i ustvrdili u uvodnom dijelu, Lukšićeva i slične ideje nisu došle same po sebi. Prije samo pet godina bilo je gotovo nezamislivo da bude održana zajednička sjednica vlada Srbije i BiH, Hrvatske i Srbije ili da hrvatski predsjednik održi govor u srbijanskoj Narodnoj skupštini, a kamoli da se o inicijativama poput ove Lukšićeve ipak ozbiljno razmišlja. Najveći doprinos sazrijevanju ovakvih ideja i svijesti o njima došao je upravo iz biznisa kojem su nacionalne granice čak i u ratu bile tjesne. Podaci o vanjskotrgovinskoj razmjeni između zemalja u regiji i međusobnim akvizicijama najbolje potvrđuju tezu o tome kako je biznis pripremio teren politici, a potom, jer je sponzorira, okrenuo je u drugom smjeru. To je dovoljno snažan impuls koji potiče dolazak političara nove generacije, balkanskih De Gasperija, Monneta i Schumana.¹⁷ Ako pratimo logiku biznisa, vidjet ćemo kako je taj balkanski prostor puno kompaktniji i širi od formalnog područja CEFTA-e; da su Slovenija i Hrvatska njegov sastavni dio i da se i najveći balkanoskeptici u tim zemljama ne trude ustvrditi drugačije. Najbolji primjer u tome pogledu je insistiranje Hrvatske da i nakon izlaska iz CEFTA-e nastavi koristiti pogodnosti u vidu bescarinskih aranžmana. U tome joj pomaže i Evropska komisija koja, svjesna da Hrvatska može imati ozbiljan ekonomski pritisak zbog gubitka značajnog tržišta, pokušava raznim tehnikama pregovaranja natjerati zemlje CEFTA-e da pod egidom tehničke prilagodbe SSP-a omoguće ovu povlasticu Hrvatskoj. Najilustrativnije je to u primjeru BiH koja je SSP-om potpuno liberalizirala trgovinu s EU-om, ali je u dogовору с Unijom ostavila carine na 15 evropskih proizvoda ne bi li nekako zaštitala vlastite proizvođače. Sada EU traži da BiH odustane i od tih 15 „zaštićenih“ artikala i omogući Hrvatskoj da i njih izvozi u BiH bez carina. Riječju, ekonomski međuvisnost država regije mijenja neka dogovorena pravila i unutar same EU.

U posljednjih nekoliko godina došlo je do porasta investicija i akvizicija hrvatskih kompanija u Sloveniji, a onda indirektno i kupovine slovenskog udjela u drugim zemljama u regiji. S obzirom na kupovinu *Droge Kolinske* i ponudu za kupovinu *Mercatora*, koja još nije dobila odobrenje Konkurencijskog vijeća Slovenije, analize se slažu da prehrambeno-trgovački lanac u Sloveniji klizi u snažan zagrljav hrvatskih kompanija (*Agrokora* i *Atlantic Grupe*). Upravo ova dva hrvatska prehrambena diva preko 50% svojih proizvoda

¹⁵ Inicijativa ima radni naslov WB6 (*West balkans six countries*), a nakon preliminarnih konsultacija pretočena je i u deklaraciju koja je ponuđena na potpis premijerima BiH, Srbije, Makedonije, Kosova,* Albanije i Crne Gore.

¹⁶ <http://www.avaz.ba/vijesti/iz-minute-u-minutu/crnogorska-inicijativa-za-formiranje-balkanske-policije-i-skupštine>.

¹⁷ Samo neki od inicijatora i utemeljitelja Evropske zajednice za ugljen i čelik, preteče današnje Evropske unije.

plasiraju na teritorij CEFTA-e. Samo *Atlantic Grupa* navodi da je akvizicijom u Sloveniji udio prodaje u Hrvatskoj opao na 33%, dok 48% proizvoda prodaje u ostalim bivšim jugoslavenskim državama. *Agrokor* je ponudio za *Mercator* primamljivih 240 miliona eura ili 53% u vlasništvu. *Atlantic Grupa* kupila je *Drogu Kolinsku* (do tada u vlasništvu srpske *NCA Investment Group*) za 243 miliona eura. *Croatia osiguranje* od jula 2013. u procesu je kupovine dionica slovenskog osiguravajućeg društva *Sava Re* i nastoji dobiti kontrolni paket. *Dukat*, u vlasništvu *Lactalis grupe*, preuzeo je *Ljubljansku mlekarnu*, udio 36,4%. Ovim je *Dukat* preuzeo i mljekaru *PPM* u Tuzli.

Hrvatska je u Srbiju u periodu od 1998. do 2013. investirala ukupno 622 miliona eura,¹⁸ što je oko 43% odljeva hrvatskih investicija u regiju. Od ovog iznosa 450 miliona su investicije *Agrokora*. *Agrokor* je u Srbiji vlasnik maloprodajnog lanca *Idea*, kompanija *Frikom* i *Dijamant*, *Kikindskog mlina*, farme za tov junadi kapaciteta 2000 grla godišnje, distribucijskog centra voća i povrća, tvornice mineralne vode *Mirela*. *Dukat* je vlasnik somborske mljekare (investicija 26 miliona eura). *Atlantic Grupa* (akvizicijom *Droege Kolinske*) preuzela je vlasništvo u fabriči konditorskih proizvoda *Soko Štark*, *Grand kafi* i *Palanačkom kiseljaku*. *Vindija* ima fabrike i distributivne centre u Srbiji.

Iz Hrvatske je u BiH uloženo 612 miliona eura u periodu od 1993. do 2013. godine.¹⁹ Bosna i Hercegovina je na trećem mjestu po obimu hrvatskih investicija (iza Nizozemske i Srbije). Najviše se ulagalo u trgovinu, prehrambenu industriju i hemijsku proizvodnju. *T-Hrvatski Telekom* (39,1%) i *Hrvatske pošte* (5,2%) su vlasnici su *HT Eroneta*. *INA-MOL* je kupio 67% dionica sarajevskog *Energopetrola* za 220 miliona KM, *Agrokor* (*Konzum d.d.*) investira u trgovački sektor – otvaranje i kupovinu supermarketa, putem *Jamnice* kupljen je *Sarajevski kiseljak*.

Najveća pojedinačna investicija u BiH dolazi i Srbije a to je kupovina *Telekoma Srpske* od strane *Telekoma Srbije* 2007. godine. Investicija je iznosila oko 646 miliona eura (65% akcija). Naftna industrija Srbije – *NIS*, u vlasništvu ruskog *Gazproma*, prisutna je u BiH pod dva brenda: *NIS Petrol* i *Gazprom* (koji je preuzeo benzinske stanice od austrijskog *OMV-a*). Do kraja 2013. godine se očekuju investicije *NIS-a* u BiH od 90 miliona eura. Koncern *Hemofarm a.d.* je investirao u *Hemofarm d.o.o.* Banja Luka. *Komercijalna banka a.d.* otvorila je poslovne u BiH.

Srbijanski investitori se žale da postoji diskriminacija njihovih investicija u Hrvatskoj,²⁰ ali hrvatske vlasti to osporavaju. Na drugoj strani visina ukupnih investicija je relativno niska (za standarde regije) i iznosi oko 14 miliona eura.²¹ *NCA Investment Group* kupila je hrvatski *Turbo Limač* (prodavnice igračaka u RH, BiH i Sloveniji) za 22 miliona eura. Inače *NCA IG* je bivši vlasnik *Droege Kolinske* koju je kupila *Atlantic Grupa*. Otvorena je i *Tesla štedna banka* u Hrvatskoj u kojoj većinski udio ima Fond za razvoj AP Vojvodine iz Novog Sada. Ovo su samo neke od najvažnijih akvizicija, više kao ilustracija teze kako biznis briše granice, a samim tim i zablude i kako zapravo kapilarno hrani ideju regionalne rekonekcije kao nove paradigmе.

Začepljeni regionalni krvotok

Trgovci su čini se dobro premrežili regiju i definitivno utrli put kvalitetnijem povezivanju, ali su pritom našli i na ozbiljnu prepreku veoma loše međusobne povezanosti zemalja, kako kopnom (cestom i željeznicom), tako i zrakom. Ništa tako slikovito i plastično ne objašnjava pozadinu te nepovezanosti, koja bi se gotovo

¹⁸ izvor: www.hnb.hr.

¹⁹ www.hnb.hr.

²⁰ Spomenuto u izvještaju EK-a o progresu RH 2009.

²¹ *Al Jazeera Balkans* (www.balkans.aljazeera.com) 543.

Figure A1- 1: SEETO Comprehensive Road Network

Figure A1- 2: SEETO Comprehensive Rail Network

Mapa: Pregled autoputeva i cesta koji spadaju pod prioritetu mrežu SEETO (Southeastern Europe Transport Observatory)

Mapa: Pregled željezničkih koridora koji spadaju pod prioritetu mrežu SEETO (Southeastern Europe Transport Observatory)

jednako mogla aplicirati na veliku većinu balkanskih zemalja, kao dokumentarni film pod nazivom *Koridor 8*.²² Poražavajuće je saznanje da ne postoji direktna željeznička komunikacija između Albanije i Makedonije, između Bugarske i Albanije, ali ni između BiH i Crne Gore, kao ni direktna aviolinija između Tirane i Sarajeva, Skopja i Sarajeva itd. Navedeni film govori o tome da su preostalih 600 metara pruge između bugarskog grada Gyueshevo i prvoga pograničnog mjesta u Makedoniji, da ironija bude veća, počeli još 1941. godine povezivati Nijemci, koji su tek uspjeli probiti tunel. Ostatak posla nisu završili iz dobro poznatih razloga, no više brine što to nije učinjeno ni 63 godine nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Kroz tunel ne prolazi pruga, ali seljaci na obje strane u njemu užgajaju gljive.

Otuda se nameće logično pitanje: može li se na valu novoga regionalnog poleta učiniti išta za istinsko ponovno povezivanje? Transportnu kičmu u regiji trenutno čine tri grane (V, VIII i X) tzv. *Panевropskoga transportnog koridora*, koji je osmišljen da poveže istočnu i jugoistočnu Evropu s jezgrom evropske transportne mreže u EU-u (TEN-T) – ideja o koridorima definirana je 1994. godine. Koridori X i V-C su dodani u Panevropsku mrežu 1997. na konferenciji u Helsinkiju. Panevropska mreža za cilj ima racionalizaciju infrastrukture kao i pomaganje pri finansiranju ovih strateških projekata. Primjetna je ogromna vremenska diskrepancija između početka izrade studija izvodljivosti i samih radova na raznim dijelovima koridora. Većina projekata odobrena je tokom devedesetih, izvedbeni projekti su urađeni tek deceniju kasnije, a izgradnja na većini njih i nakon 20 godina; još jedan prilog tezi kako je svaki novi kilometar puta i željeznice pratio korak ka istinskom približavanju zemalja regije. Mape date u nastavku teksta govore o infrastrukturnom potencijalu regije kao cjeline budući da ima jako malo velikih investitora koji su zainteresirani za izgradnju 50-ak kilometara puta ili željeznice unutar svake od država. Interes se multiplicira srazmjerno regionalnom značaju putnih i željezničkih koridora. Vlada NR Kine otvorila je kreditnu liniju od 10 milijardi USD za strateške projekte na području centralne istočne i jugoistočne Evrope i upravo fokus stavila na projekte s izraženom regionalnom dimenzijom.²³

Investicijski fondovi iz Ujedinjenih Arapskih Emirata i Katara također pokazuju interes za regionalne

22 „Corridor 8“, režiser: Boris Despodov, Agitprop, Bugarska, 2008.

23 <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/gdje-i-koliko-kina-ulaze-u-regionu>.

projekte, jer se logično radi ne samo o većem broju kilometara nego i o većem broju korisnika, što studije izvodivosti, bilo da je javno-privatno partnerstvo ili koncesija, čini mnogo primamljivijim. Nedavni ulazak *Etihad Airwaysa* u suvlasništvo nad kompanijom *Air Serbia* (bivši JAT) samo je prva stanica regionalne akvizicija ove moćne aviokompanije. Razgovori se, tvrde upućeni, vode i sa *Croatia Airlinesom*, *Montenegro Airwaysom*, ali i s Vladom Federacije BiH kao vlasnikom prijevoznika *Air Bosnia*. Još je itekako živa ideja o stvaranju regionalne aviokompanije *Balkan Airlines* po uzoru na *Scandinavia Airlines*, koja bi mogla biti snažan regionalni konkurent i nekim kompanijama iz grupacije *Star Alliance*.²⁴ Arapski kapital za sada je ozbiljan u svojoj namjeri da regiju poveže zračnim putem. Novoj regionalnoj paradigmi snažno doprinosi i Transjadranski gasni koridor (TAP),²⁵ koji će zemni gas iz Azerbejdžana preko Bugarske, Makedonije i Albanije dovesti do Italije, a drugi njegov strateški krak, nazvan Jonsko-jadranski gasovod (IAP), odvest će taj gas od Albanije preko Crne Gore, BiH i Hrvatske u ostatak kontinentalne Evrope. Ovaj projekt će ne samo približiti zemlje regije u pogledu zajedničkog privlačenja investicija nego će dovesti i do značajnog diverzificiranja izvora gasa i samim tim pada cijena ovog energenta. Samo u Albaniji TAP će donijeti investiciju vrijednu 110 miliona eura, dok se dodatni poslovi indirektno vezani za sam projekt procjenjuju na 35 miliona eura.

Wir sprechen Balkanisch! Oder?

Oko 17 miliona ljudi u regiji zapadnog Balkana²⁶ govori sličnim jezicima i ako to žele, mogu se dobro sporazumijevati i razumjeti, što je dobra osnova ne samo za bogatu kulturnu suradnju nego i stvaranje jedinstvenoga kulturnog prostora. Neki lingvisti tvrde kako je sličnost između srpskoga, hrvatskog, bosanskog i crnogorskog jezičkog standarda 93%, a da samo sedam posto leksičkih specifičnosti predstavlja razliku među njima. Elektronski i štampani mediji odavno su uspjeli preskočiti sve barijere tako da danas ne iznenađuje činjenica da je među petnaest najgledanijih TV-stanica u Hrvatskoj čak pet TV-stanica iz BiH te jedna iz Srbije.²⁷ Bosanskohercegovačku humorističku seriju *Lud, zbumen, normalan*, prema istraživanjima marketing agencija, u toku 2011. godine vidjelo je milion ljudi u regiji. Srbijanska serija *Montevideo, Bog te video* u 2013. godini bila je najgledanija u Hrvatskoj, kao i srbijanskiigrani film *Parada*, koji je na regionalnim kinoblagajnama oborio sve rekorde. Regionalni projekt *Al Jazeera Balkans* nije ništa drugo do logičan i uspješan nastavak ovog povezivanja u koji je katarska TV-mreža uložila 15 miliona eura, uz obavezu da investiciju udvostruči u narednih pet godina. Ovo su male kockice regionalnoga kulturnog mozaika koje ipak nagovješćuju kako bi cijeli mozaik mogao izgledati. Ako se u obzir uzme podatak da je samo u 2012. godini 50% filmova proizvedenih na području jugoistočne Evrope snimljeno kao zvanična koprodukcija u kojoj su učestvovali najmanje dvije zemlje iz regije, onda se ne treba čuditi sve češćim zahtjevima za formiranje regionalnoga filmskog fonda, po uzoru na Nordijsko filmsko vijeće,²⁸ koji bi finansirao filmove regionalne koprodukcije. Od 2004. do 2013. godine zemlje nasljednice bivše SFRJ potrošile su na zajedničke filmske koprodukcije 7,4 miliona eura, što je

24 *Austrian Airways, Lufthansa, Turkish Airlines, German, Scandinavian Airlines.*

25 <http://www.trans-adriatic-pipeline.com/>.

26 Za Hrvatsku, Srbiju, Crnu Goru uzeti su rezultati popisa stanovništva provedeni 2011. i 2012. godine. Budući da u BiH popis još nije završen, uzeti su podaci posljednjeg popisa iz 1991. godine. Ovom broju dodan je broj onih u Makedoniji i Sloveniji za koje se pretpostavlja da razumiju jedan od zajedničkih jezika iz bivše SFRJ. Ovome su dodane i pretpostavke za Kosovo, budući da ono nije obuhvaćeno popisom stanovništva u Srbiji 2011. godine.

27 OBN, Pink BH, FTV, Hayat, BHT i RTS 1. Vidi više na: <http://mojtv.hr/magazin/2567/top-25-najgledanijih-televizijskih-postaja-u-hrvatskoj.aspx>.

28 "State of the Region 2013", publikacija Regionalnog foruma 19. Sarajevo Film Festivala.

otprilike suma koju Nordijsko filmsko vijeće troši godišnje.²⁹ Ova ideja je nakon skoro deset godina mirovanja ponovno oživljena u zvaničnim razgovorima o mogućoj suradnji zemalja u okviru inicijative WB6 (*Zapadnobalkanska šestorka*) i ako se ikada ostvari, bit će to isključivo zbog snažne međuvisnosti i povezanosti. Bilo bi teško pobrojati sve regionalne filmske festivale i književne nagrade koji svoju snagu crpe upravo iz zajedničke jezičke, kulturne matrice. *Sarajevo Film Festival* prometnuo se u regionalnu filmsku platformu gdje se preko projekata poput *Cinelinka* i *Sarajevo grad filma* selektiraju filmski projekti koji predstavljaju svu posebnost regionalnoga filmskog izričaja. Izdavačka kuća VBZ iz Zagreba, jedna od najvećih u srpsko-hrvatsko-bosansko-crnogorskom jezičkom području, svake godine daje nagradu za književno djelo, a u žiriju sjede eminentni književnici iz svih pobrojanih zemalja.

Na vrlo sličnim principima došlo je i do regionalne rekonekcije u sportu. ABA košarkaška liga, koju sačinjava 14 košarkaških klubova s područja bivše SFRJ, a koja je zapravo nastala na poticaj iz Slovenije i Hrvatske, nastala je iz potpuno jednostavnih razloga – veća teritorija, bolja kompeticija i veća zarada. Slična je situacija i s regionalnom rukometnom ligom SEHA,³⁰ koja ne samo da generira kvalitet nego i profit. Zanimljivo je da ove dvije lige sponzoriraju velike korporacije koje imaju itekakav interes u povezanoj, a ne rascjepkanoj regiji. ABA ligu sponzoriraju *Adidas*, MOL, mađarska grupa MVP, dok SEHA ligu sponzoriraju *Gazprom* i njegov *South Stream Corridor*. Najvažnija sporedna stvar na svijetu – fudbal ili nogomet uporno odolijeva izazovima rekonekcije. Ako je još ostalo rigidnog nacionalizma, onda je on najprisutniji na nogometnim utakmicama i oko njih. No, vrijeme polako ali sigurno i ovaj sport gura u jednom pravcu – regionalnom povezivanju u kojem nije važno kojim jezikom govorimo, ali je itekako važno da se dobro razumijemo.

Stogodišnjica kao prilika – umjesto zaključka

Balkan se povezuje, i to je činjenica kojoj je teško suprotstaviti se. Moglo bi se polemizirati koliko će taj proces još trajati i koliko duboko i daleko će ići, na kakve će sve prepreke nailaziti, ali nema više nikakve dvojbe da je on uveliko u toku. Snažna regionalna ekomska međuvisnost, zajednički kulturni identitet i jedinstveno društveno tkivo pokazali su se jačim od brojnih scenarija katastrofe na koje je Balkan odavno pretplaćen. U tome je itekako pomogla i zajednička EU perspektiva, ta meka sila (*soft power*) kojom Evropska unija još od Solunskog samita 2003. godine ohrabruje ove pozitivne promjene na zapadnom Balkanu. Zato je jako važno da ona bude ponovljena iduće godine, i to upravo kada se obilježava 100. godišnjica od početka Prvoga svjetskog rata. Ne možda toliko zbog Balkana, koliko zbog EU same, koja na doktrini regionalnog povezivanja na Balkanu može odbraniti i vlastiti identitet koji je zapao u krizu, što zbog finansija, što zbog istih onih krivih ideologija nacionalne homogenosti i ekskluzivnosti koje jačaju u mnogim njezinim članicama. Možda je ta stogodišnjica dobra prilika da se zapitamo ne samo zašto Balkan treba Evropsku uniju nego i koliko je ova regija, povezana i koherentna, važna za Uniju.

29 Ibid.

30 South-East Handball Association za područje jugoistočne i centralne Evrope u kojoj igraju rukometni klubovi iz BiH, Crne Gore, Makedonije, Hrvatske, Slovačke, Bjelorusije itd. – www.seha-liga.com.